COVID-19 sukeltų padarinių poveikis Lietuvos nemokumo teisei

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Privatinės teisės institutas
Prof. dr. Virginijus Bitė
El. paštas: virginijus.bite@mruni.eu

Doc. dr. Salvija Mulevičienė
El. paštas: salvija@mruni.eu

Vilija Mogenytė
El. paštas: vimogenyte@stud.mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-20-01-08

Santrauka. Daug Europos valstybių, reaguodamos į COVID-19 pandemijos sukeltą sveikatos krizę, nustatė griežtus apribojimus ar net visišką priverstinį veiklos stabdymą tam tikrų sektorių verslui. Be to, įvairių valstybių įstatymų leidėjai skubiai ėmėsi veiksmų, kad pritaikytų nemokumo teisės reguliavimą pakitusiai situacijai, dažniausiu sprendimu pasirinkdami vadovų pareigos ir kreditorių teisės kreiptis dėl nemokumo bylos iškėlimo suspendavimą. Lietuvoje, praėjus daugiau nei mėnesiui nuo pirmojo karantino režimo šalyje paskelbimo (2020 m. kovo 16 d.), 2020 m. balandžio 21 d. taip pat buvo priimtas Lietuvos Respublikos naujojo koronaviruso sukeltų pasekmių poveikio Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo taikymui įstatymas. Juo buvo įtvirtinta trijų tipų apsauga: vadovo pareigos kreiptis į teismą dėl nemokumo bylos iškėlimo suspendavimas; kreditorių teisės kreiptis į teismą dėl nemokumo bylos iškėlimo apribojimas; restruktūrizavimo bylos nutraukimo ribojimas. Dėl nevienareikšmių šio įstatymo formuluočių kyla klausimų dėl įstatyme nustatytos apsaugos galiojimo (taikymo) per antrąjį karantiną, įvestą nuo 2020 m. lapkričio 7 d. Straipsnyje įvertinamas šio įstatymo poveikis Lietuvos nemokumo teisei ir galiojimo laiko atžvilgiu problematika.

Reikšminiai žodžiai: nemokumas, juridinių asmenų nemokumo procesas, COVID-19 padariniai, vadovo atsakomybė.

Įvadas

Siekdama suvaldyti COVID-19 pandemijos sukeltą sveikatos krizę, 2020 m. kovo 14 d. nutarimu Lietuvos Respublikos Vyriausybė paskelbė karantiną visoje šalies teritorijoje.¹ Karantino režimas, įvestas trims mėnesiams, nuo 2020 m. kovo 16 d. iki birželio 16 d., nustatė griežtus apribojimus ar net visišką priverstinį veiklos stabdymą tam tikrų sektorių verslui, o tai reiškė paveiktų įmonių dalinį ar visišką to laikotarpio pajamų netekimą. Verslas susidūrė su netikėtomis ir staigiomis likvidumo problemomis, kurioms dėl objektyvių priežasčių nebuvo ir negalėjo būti tinkamai pasirengta. Panašiu metu kovoje su pandemija daug Europos šalių pritaikė analogiškus fizinius karantino suvaržymus verslui, o ekspertai vis garsiau pradėjo kalbėti apie neišvengiamą ribojimų paveiktų sektorių įmonių bankrotų bangą.

Siekdama amortizuoti neigiamą naujojo koronaviruso poveikį ekonomikai, šalies Vyriausybė skubiai skolinosi ir pasiūlė gana platų pagalbos verslui ir savarankiškai dirbantiems modelį. Mokėsių mokėtojai automatiškai atleidžiami nuo delspinigių, iš jų nevykdomas išieškojimas, verslui

1 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“, TAR, Nr. 5466 (2020-03-14).

kompensuojamos prastovos, teikiamos subsidijos, lengvatinės paskolos, kompensuojamos paskolų palūkanos, taikomi kiti fiskaliniai krizės solidarumo įrankiai. Tačiau siekiant dar jai neprasisdėjus sustabdyti COVID-19 nulemtų bankrotų bangą, be finansinių injekcijų bei kitų ekonominės pagalbos priemonių, buvo būtini ir politiniai teisinio reguliavimo sprendimai, teikiantys priimtino veikimo krizės sąlygomis rekomendaciją vadovams ir apsaugą nuo nebūtinių bankrotų.

Daug Europos valstybių – Ispanija, Latvija, Liuksemburgas, Prancūzija, Slovėnija, Suomija, Vokietija ir kt., tarp jų ir Lietuva, reaguodamos į susidariusią situaciją, skubiai priėmė vienokio ar kitokio pobūdžio nemokumo procesus suspenduojančius teisės aktus, paprastai laikinai sustabdydamos būtent vadovų pareigą kreiptis dėl nemokumo bylos iškėlimo ir taip sukurdamos tam tikrą laikiną apsaugą nuo bankrotų.² Praėjus daugiau nei mėnesiui nuo pirmojo karantino režimo šalyje paskelbimo, 2020 m. balandžio 21 d. buvo priimtas ir 2020 m. balandžio 25 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos naujojo koronaviruso (COVID-19) sukeltų pasekmių poveikio Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo taikymui įstatymas (toliau – COVID-19 poveikio JANĮ įstatymas).³ Kita vertus, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. lapkričio 4 d. nutarimu Nr. 1226 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ nuo 2020 m. lapkričio 7 d. buvo paskelbtas antrasis karantinas.⁴ Dėl nevienareikšmių COVID-19 poveikio JANĮ įstatymo formuluočių kyla klausimų dėl šiame įstatyme nustatytos apsaugos galiojimo (taikymo) per antrąjį karantiną.

Šio straipsnio tikslas – sistemiškai įvertinti Lietuvos teisinio reguliavimo bei praktikos pokyčių, įgyvendintų reaguojant į COVID-19 viruso išplitimą, poveikį Lietuvos nemokumo teisei bei galiojimą laiko atžvilgiu. Tyrimo objektas – juridinių asmenų nemokumo teisiniai santykiai ir naujojo teisinio reguliavimo poveikis nemokumo teisei. Šio tyrimo metu taikyti įvairūs moksliniai metodai. Pagrindinis jų – dokumentų analizės metodas. Taip pat naudoti apibendrinamasis, sisteminės analizės ir lyginamasis metodai.

1. Pokyčiai Lietuvos nemokumo teisėje kaip atsakas į COVID-19 pandemijos situaciją

Vienas tipiškiausių nemokumo teisės įrankių, nepriklausomai nuo šalies ir jos pasirinktos nemokumo valdymo sistemos, – tai vadovo pareiga inicijuoti nemokumo procedūrą verslui tapus nemokiam. 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojusiam Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatyme (toliau – JANĮ) akcentuojamas šios prievolės įgyvendinimas laiku, nepavėluotai.⁵ Teisės akte imperatyviai nurodoma, jog vadovo pareiga juridiniam asmeniui tapus nemokiam – nedelsiant inicijuoti nemokumo procesą (JANĮ 6 str.). JANĮ įtvirtinta nuostata, kad vadovas privalo atlyginti žalą, kuri atsirado dėl įstatyme nustatytų pareigų nevykdymo ar netinkamo vykdymo, teismas taip pat turi galimybę apriboti vadovo teisę nuo 1 iki 5 metų eiti juridinio asmens vadovo pareigas ar būti kolegialaus valdymo organo nariu, jeigu jis neinicijavo nemokumo proceso, kai pagal įstatymą tą padaryti privalėjo (JANĮ 13 str. 1, 2 d.).

JANĮ išplėtė nemokumo sąvoką ir nurodė bendrovės nemokumą vertinti sistemiškai pasitelkiant vadinamuosius *balanso* bei *likvidumo* testus. Įstatymu įtvirtinta, kad nemokumas – tai juridinio asmens būseną, kai juridinis asmuo laiku negali vykdyti turtinių prievolių arba juridinio

2 European Commission Directorate-General Justice and Consumers, „Comparative Table of Insolvency Related Measures Adopted or Planned for Adoption in Member States as Communicated Until 16 April 2020“, <https://e-justice.europa.eu/fileDownload.do?id=8c19af5d-3e73-4de9-994b-0b975101b5eb>.

3 Lietuvos Respublikos naujojo koronaviruso (COVID-19) sukeltų pasekmių poveikio Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo taikymui įstatymas, TAR, Nr. 8725 (2020).

4 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1226 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“, TAR, Nr. 23062 (2020-11-04).

5 Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, TAR, Nr. 10324 (2020).

asmens įsipareigojimai viršija jo turto vertę (JANĮ 2 str. 7 d.). Formaliai vertinant naują plečiamą ir gan aptakią nemokumo sąvoką, bankroto bylos teoriškai gali būti keliamos kur kas daugiau įmonių, nei tai buvo daroma iki įsigaliojant JANĮ.

Nepaisant valstybės finansinių subsidijų, paskelbtas ir kelis mėnesius numatytas tęsti karantinas daugybei įmonių tapo formalus nemokumo pagal JANĮ apibrėžimą priežastimi. Kartu vadovui, nenorinčiam rizikuoti ateityje dengti žalą dėl ne laiku pradėtų veiksmų, kilo ir formali pareiga nedelsiant tokiai įmonei inicijuoti nemokumo procesą. Naujuoju COVID-19 poveikio JANĮ įstatymu buvo įtvirtinta laikina apsauga paveiktoms įmonėms, nustatant trijų tipų išlygas.

Pirma, *vadovo pareigos kreiptis į teismą dėl nemokumo bylos iškėlimo suspendavimas*. Įstatymu laikinai – karantino metu ir 3 mėnesius po to, kai atšaukiamas karantinas, sustabdyta JANĮ nustatyta vadovo pareiga kreiptis į teismą dėl restruktūrizavimo arba bankroto bylos iškėlimo, arba bankroto proceso vykdymo ne teismo tvarka. Tokia nuostata laidavo paveiktų įmonių vadovams galimybę visą dėmesį pandemijos akivaizdoje sutelkti į savo verslo gaivinimą ar perorganizavimą, nesibaiminant atsakomybės už JANĮ nustatytų pareigų nevykdymą. Vis dėlto atkreiptinas dėmesys, kad ši apsauga nekyla automatiškai, – COVID-19 poveikio JANĮ įstatyme palikta vadovo pareiga inicijuoti ir vykdyti ikiteisminio tarimosi su kreditoriais procedūrą, siekti kompromiso. Norint išvengti piktnaudžiavimo ir pripažįstant kreditorių teisę, nepaisant susiklosčiusių aplinkybių, kaip įmanoma anksčiau sužinoti apie skolininko finansinę būklę, įstatymo formuluotė diktuoja, kad pareiga kreiptis dėl nemokumo bylos iškėlimo netaikoma kaip tik tuo atveju, jei ir kai vadovas inicijuoja nemokumo procesą. Nemokumo procesas pagal JANĮ inicijuojamas išsiunčiant pranešimą kreditoriams (JANĮ 8 str.). Vadinasi, vadovas, siekiantis apsaugos pagal COVID-19 poveikio JANĮ įstatymą, turėjo inicijuoti dialogą su kreditoriais JANĮ nustatyta tvarka.

Antra, *kreditorių teisės kreiptis į teismą dėl nemokumo bylos iškėlimo apribojimas*. Siekiant išlaikyti juridinio asmens, dėl COVID-19 pandemijos susidūrusio su finansiniais sunkumais, ir jo kreditorių interesų pusiausvyrą, oficialaus karantino šalyje laikotarpiui buvo sustabdyta kreditoriaus teisė inicijuoti nemokumo procesą. Kreditoriaus teikiamo susitarimo dėl pagalbos pasiūlymo, kuriuo pagal JANĮ inicijuojamas nemokumo procesas, terminas šiuo įstatymu buvo susietas su oficialaus karantino režimo šalyje laikotarpiu, tokiu būdu kreditoriams suspenduojant teisę karantino metu teisme iškelti nemokumo bylą juridiniam asmeniui. Šia nuostata, pasak įstatymo iniciatorių, siekiama apsaugoti verslą nuo staigių nemokumo procesų pradėjimo sudėtingu karantino laikotarpiu, taip pat paskatinti vadovus neignoruoti kreditorių bei ieškoti susitarimų su jais ne teismo tvarka, nes, pasibaigus karantino laikotarpiui ir neradus bendro sutarimo per JANĮ nustatytą terminą, kreditoriai išlaiko teisę kreiptis į teismą dėl nemokumo bylų iškėlimo.

Trečia, *restruktūrizavimo bylos nutraukimo ribojimas*. JANĮ numatyti restruktūrizavimo bylos nutraukimo pagrindai, įskaitant atvejus, kai restruktūrizavimo planas vykdomas netinkamai ar juridinis asmuo nemoka visų ar dalies mokesčių (JANĮ 114 str. 1 d.). Tačiau teismas gali nutraukti restruktūrizavimo bylą tik tuo atveju, jeigu aplinkybės, dėl kurių atsiranda šie pagrindai, tęsiasi ne trumpiau kaip 3 mėnesius (JANĮ 114 str. 2 d.). Naujasis COVID-19 poveikio JANĮ įstatymas įtvirtino išlygą, kad čia nurodytais pagrindais restruktūrizavimo bylos negalima nutraukti karantino laikotarpiu ir 3 mėnesius po to, kai jis atšaukiamas. Taip sukurtas apsaugos mechanizmas COVID-19 paveiktoms restruktūrizuojamoms įmonėms, joms suteikiant tris saugius mėnesius, pasibaigus karantinui ir vėl pradėjus visa apimtimi vykdyti veiklą, atgauti ir sustiprinti savo verslo gyvybingumą.

Šie teisinio reguliavimo pokyčiai vertintini teigiamai dėl suteikto teisinio saugumo į sunkią finansinę situaciją ne dėl savo veiklos trūkumų, o dėl objektyvių su šalies sveikatos sistemos krize susijusių priežasčių patekusioms įmonėms. Tokie teisinio reguliavimo pokyčiai atitiko ir tarptautines rekomendacijas⁶ bei kitų šalių praktikos tendencijas.

6 CERIL Executive Statement 2020-1 on COVID-19 and insolvency legislation, <https://www.ceril.eu/news/ceril-statement-2020-1>.

2. COVID-19 poveikio JANĮ įstatymo praktinio taikymo analizė ir tolesnio taikymo prielaidos

2.1. COVID-19 poveikio JANĮ įstatymo taikymas pirmojo karantino metu

Su COVID-19 poveikio JANĮ įstatymo taikymu susijusi teismų praktika iki šiol suformuota dviejų tipų bylose: dėl nemokumo bylos iškėlimo ir restruktūrizavimo. Nors ši praktika labai negausi, galima identifikuoti dvi esmines sąlygas, kurias teismai tikrina, prieš taikydami šio įstatymo apsaugos priemones.

Pirma, visais atvejais teismas išsamiai išsiaiškina, ar subjektas atitinka būtinąjį įstatymo taikymo reikalavimą, t. y. ar juridinis asmuo susidūrė su finansiniais sunkumais ir tapo nemokus būtent dėl naujojo koronaviruso plitimo pasaulyje 2020 m. kovo 16 d. Lietuvoje paskelbus karantiną. Vadinasi, siekiant pasinaudoti COVID-19 poveikio JANĮ įstatymo laiduojama apsauga, būtina teismui įrodyti, kad finansiniai sunkumai, turėję kritinės įtakos sudėtingai finansinei būklei ir lėmę įmonės nemokumą, atsirado kaip tik dėl pasaulinės COVID-19 pandemijos sukeltų padarinių.

Antra sąlyga suponuoja, kad yra svarbus finansinių sunkumų atsiradimo momentas – reikia įrodyti, kad verslo subjektas patyrė finansinius nuostolius ir tapo nemokus po 2020 m. kovo 16 d., t. y. Lietuvoje įvedus pirmąjį karantiną. Teismas, padaręs išvadą, kad su finansiniais sunkumais subjektas susidūrė dar iki susiklosčiusios situacijos dėl koronaviruso sukeltų pasekmių, iš esmės atmeta argumentą dėl būtinybės taikyti COVID-19 poveikio JANĮ įstatymą kaip nepagrįstą. Jei esama įvairių aplinkybių, lėmusių įmonės finansinius sunkumus, teismas, spręsdamas, ar gali būti naudojamos įstatymo numatytomis išlygomis, sprendžia, ar COVID-19 sukelti padariniai gali būti laikomi pagrindine priežastimi, lėmusia bendrovės nemokumą.⁷

Be paminėtų aspektų, teismų praktikoje atsargiai vertinama kreditoriaus teisė kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo skolininkui, kai jo nustatytas terminas atsiskaityti pasibaigė karantino laikotarpiu. Teismas nurodo, kad būtina įvertinti aplinkybes, ar karantino laikotarpis galėjo turėti įtakos neatsiskaitymui ir ar esama epideminė situacija nesudaro pagrindo pratęsti pareiškėjų nustatyto atsiskaityti termino, atsižvelgiant ir į COVID-19 poveikio JANĮ įstatymo nuostatas. Neįvertinus šių aplinkybių galėtų susidaryti situacija, kai dėl nepalankios epideminės padėties būtų iškeliomos bankroto bylos bendrovėms, susidūrusioms su tam tikrais iššūkiais, finansiniais sunkumais, kurie pasibaigus karantino laikotarpiui galėtų būti pašalinti, net jei jie atsirado dar iki šalyje įvedant karantiną.⁸

2.2. COVID-19 poveikio JANĮ įstatyme nustatytų apsaugų galiojimo antrojo karantino metu klausimas

2020 m. lapkritį, pagreitį įgavus antrajai COVID-19 bangai ir minėtu Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. lapkričio 4 d. nutarimu Nr. 1226 šalyje nuo 2020 m. lapkričio 7 d. vėl paskelbus griežtą karantino režimą, verslui kilo natūralus klausimas, ar COVID-19 poveikio JANĮ įstatymo apsauga galioja ir šio visuotinio fizinio-ekonominio suvaržymo metu. Reikia pripažinti, kad aptariamas įstatymas gali sukelti neaiškumų praktikams ir sąlygoti tam tikrą teisinį netikrumą. Lietuvos Respublikos Seimo teisės aktų portale bei Teisės aktų registre šis įstatymas nurodomas kaip galiojantis⁹, o skaitant atskirus jo straipsnius formuojama įvardytos teisinės apsaugos lingvistinė sąsaja tiesiog su „karantino“ būseną, tačiau nesukonkretinama, kurio karantino. Pavyzdžiui,

7 Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1435-450/2020, <https://eteismai.lt/byla/18049768980137/e2-1435-450/2020>.

8 Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1024-798/2020, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=d5ca599b-f086-4ef4-a772-0e8728a2351c>.

9 <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActSearch>

įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad juridinio asmens vadovo pareiga kreiptis į teismą dėl restruktūrizavimo ar bankroto bylos iškėlimo arba inicijuoti bankroto procesą ne teismo tvarka netaikoma „karantino laikotarpiu ir 3 mėnesius nuo jo atšaukimo“.

Aiškinant įstatymą sistemiškai, matyti, kad šio įstatymo 1 straipsnio 1 dalyje duodama nuoroda būtent į 2020 m. kovo 16 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimu Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ paskelbtą karantiną, tačiau tikslumo dėlei būtina pasakyti, kad ši dalis neeliminuoja šio įstatymo taikymo galimybės ir vėlesnių karantinų atveju, nes joje kalbama tik apie atskaitos tašką, nuo kurio pradedamos taikyti įstatymo nuostatos: „taikomas juridiniams asmenims, susidūrusiems su finansiniais sunkumais ir (ar) tapusiems nemokiais dėl naujojo koronaviruso (COVID-19) plitimo pasaulyje *po* (išskirta aut.) 2020 m. kovo 16 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimu Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ paskelbto karantino“. Taigi, vertinant logiškai, jei tam tikras verslas patiria sunkumų dėl COVID-19 viruso plitimo antrojo karantino metu, tai jis atitinka abi 2.1 skyriuje aptartas šio įstatymo taikymo sąlygas: 1) juridinis asmuo susidūrė su finansiniais sunkumais ir tapo nemokus būtent dėl naujojo koronaviruso plitimo pasaulyje ir 2) šie sunkumai yra atsiradę *po* 2020 m. kovo 16 d. paskelbto karantino. Taigi, šio įstatymo 1 straipsnio formuluotė neeliminuoja įstatymo taikymo antrojo karantino metu. Tačiau įstatymo leidėjo valią apriboti šio įstatymo galiojimą tik pirmajam karantinui suponuoją įstatymo 5 straipsnio formuluotės, kur nurodoma galimybė, esant reikalui, pratęsti šio įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje ir 3 straipsnyje nurodytus terminus, bet ne ilgiau kaip iki 2020 m. gruodžio 31 d. Įstatymo projekto rengėjų siekį padaryti šį teisės aktą vienkartinio taikymo (t. y. skirtą tik pirmajam karantinui) galima įžvelgti ir aiškinamajame rašte¹⁰, kuriame nurodoma, kad projektas buvo parengtas atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimu paskelbtą karantiną visos Lietuvos Respublikos teritorijoje dėl naujojo koronaviruso (COVID-19) plitimo grėsmės ir šio sprendimo įtaką juridiniams asmenims, patyrusiems tokio sprendimo poveikį savo veikloje. Aiškinamajame rašte taip pat buvo nurodoma, kad nustatytas juridinio asmens vadovo pareigos kreiptis į teismą dėl restruktūrizavimo arba bankroto bylos iškėlimo, arba bankroto proceso vykdymo ne teismo tvarka sustabdymo laikotarpis turėtų būti pakankamas įvairioms mokumo atkūrimo alternatyvoms išnagrinėti, tačiau ne per ilgas tam, kad skatintų juridinių asmenų vadovus nedelsiant priimti tiek verslui, tiek kreditoriams naudingiausius sprendimus. Įvertinus neapibrėžtą ir sunkiai prognozuojamą rinkos pusiausvyros susigrąžinimą ir jo trukmę, šių procesų įtaką juridinių asmenų mokumui ir galimą poreikį pratęsti įstatymo projekte nustatytus terminus, buvo pasiūlyta suteikti Vyriausybei teisę pratęsti šiuos terminus, bet ne ilgiau kaip iki 2020 m. gruodžio 31 d. Tai atspindi įstatymo 5 straipsnio formuluotėje. Be to, pastebėtina, kad abiejų aptariamų karantinų režimai (taikytinų teisinių suvaržymų arsenalas) vis dėlto nėra identiški. Valstybė turi diskrecijos teisę kiekvieno karantino atveju taikyti tokias priemones ir teisinius suvaržymus, kurie, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, tos valstybės ar kitų valstybių patirtį, galimai būtų patys efektyviausi ir tinkamiausi, pernelyg nesuvaržantys žmogaus teisių bei verslo sąlygų. 2020 m. pabaigoje publikuotoje Pasaulio Banko studijoje¹¹ taip pat nurodoma, kad šios nemokumo kreivės išlyginimo priemonės turėtų būti trumpalaikės ir panaikintos, kai tik leis ekonominės aplinkybės, nes ilgesnis jų taikymas gali sukelti nenumatytą šalutinį poveikį (pvz., atidėtų bylų srautas gali perkrauti teismų sistemą). Pabrėžiama ir komunikacijos svarba, kad šios trumpalaikės priemonės nebūtų suvokiamos kaip nauja įprasta realybė.

10 Aiškinamasis raštas dėl Naujojo koronaviruso (COVID-19) sukeltų pasekmių poveikio Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo taikymui įstatymo projekto, Nr. XIIIIP-4711 (2020-04-09), <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/257f7a107a3811eaa38ed97835ec4df6?jfwid=uhh8seai4>.

11 COVID-19 and Non-Performing Loan Resolution in the Europe and Central Asia region: Lessons learned from the global financial crisis for the pandemic, World Bank Policy Note, December 2020. <http://pubdocs.worldbank.org/en/460131608647127680/FinSAC-COVID-19-and-NPL-Policy-Note-Dec2020.pdf>, 68-69.

Taigi, išsamiau analizuojant COVID-19 poveikio JANĮ įstatymą kartu su lydinčiaisiais dokumentais ir jį vertinant sistemiškai, identifikuotina sąsaja bei tiesioginė priklausomybė nuo konkrečios Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo, kuriuo karantinas buvo paskelbtas nuo 2020 m. kovo 16 d. ir truko iki 2020 m. birželio 16 d. Tai reikštų, kad visa šio įstatymo laiduota apsauga formaliai pasibaigė praėjus trims mėnesiams būtent po pirmojo karantino atšaukimo, t. y. 2020 m. rugsėjo 16 d.

Tačiau tenka pasakyti, kad COVID-19 poveikio JANĮ įstatymas vis dėlto nepateikia aiškių nuostatų dėl įstatymo galiojimo laiko atžvilgiu. Išvadas dėl jo galiojimo tenka daryti analizuojant lydinčiuosius dokumentus (aiškinamąjį raštą) ir atsižvelgiant į įstatymo 1 straipsnio 1 dalyje pateiktą užuominą į 2020 m. kovo 16 d. paskelbtą karantiną ir į 5 straipsnio formuluotes dėl galimo terminų pratęsimo iki 2020 m. gruodžio 31 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės valia. Tokios įstatymų leidėjo (projekto rengėjų) formuluotės kritikuotinos.

Pirma, galima teigti, kad įstatymo leidėjas neįvykdė pareigos aiškiai ir nedviprasmiškai pačiame įstatyme nurodyti teisinius santykius, kuriems įstatymas taikomas, t. y. įvardyti ne tik jo taikymo pradžios momentą, bet ir momentą, iki kurio numatyta apsauga gali būti taikoma. Atitinkamai kyla rizika sukelti sumaištį ir veikimo klaidas verslo bendruomenėje, nes nuo 2020 m. lapkričio 7 d. įvestas antrojo karantino režimas savo esme panašus į pirmąjį, dėl kurio ir buvo priimtas naujasis COVID-19 poveikio JANĮ įstatymas, tačiau verslo subjektams dėl minėtų įstatymo nuostatų neaiškumo gali būti sunku suprasti, kad teisės akto laiduota apsauga verslui antrojo karantino metu (ir 3 mėnesius jam pasibaigus) jau nebegalioja.

Antra, COVID-19 poveikio JANĮ įstatymo 5 straipsnio nuostatomis numačius Lietuvos Respublikos Vyriausybės diskrecijos teisę pratęsti šio įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje ir 3 straipsnyje nurodytus terminus, kyla abejonių, ar tai neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nurodomam bendram konstituciniam imperatyvui, kad „aukštesnės galios teisės akto įsigaliojimo arba galios netekimo laikas neturi ir negali būti padaromas priklausomas nuo žemesnės galios teisės akto priėmimo ir įsigaliojimo arba galios netekimo ir pan.“¹²

Buvo laukiama, kad metų pabaigoje, nebetekus galios COVID-19 poveikio JANĮ įstatymo nuostatomis ir atnaujinus vadovo pareigą inicijuoti nemokumo procesą, teismus pasieks daugybės per karantiną nustekentų nemokių įmonių pareiškimai dėl bankroto ar restruktūrizavimo bylų kėlimo. Tačiau nuo 2020 m. rugsėjo nemokumo bylų ne tik nepadaugėjo, bet ir tolydžio mažėjo, lyginant su tuo pačiu 2019 m. laikotarpiu.¹³ Viena iš galimų priežasčių yra ne tik tai, kad COVID-19 sukelta situacija sulėtino verslo, valstybinių ir privačių kreditorių darbą bei sąlygojo ir pačių sunkioje padėtyje esančių įmonių vadovų nenorą šiuo laikotarpiu spręsti savo mokumo problemas iš esmės, bet ir tai, kad galimai tiek vadovai, tiek kreditoriai iki šiol mano, jog COVID-19 poveikio JANĮ įstatymo apsauga ir toliau galioja. Todėl siekiant teisinio tikrumo, būtina nedelsiant kuo plačiau nedviprasmiškai aiškinti verslui, ar pirmojo karantino metu galiojusios apsaugos veikimas pasibaigė, ar numatoma įvesti tapacias ar panašias apsaugos priemones.

Statistinė nemokumo rinkos analizė šiandien leidžia konstatuoti, kad prasidėjus pasaulinei pandemijai mūsų šalyje panaudoti finansiniai, teisiniai įrankiai stabdant gresiančią COVID-19 paveiktų įmonių bankrotų bangą buvo laiku ir veiksmingi: nemokumo procesų šalyje nuo karantino įvedimo ne tik nepadaugėjo, bet skaičiai drastiškai nukrito. Lyginant 2019 ir 2020 m. tapacius laikotarpius nuo gegužės 25 d. iki gruodžio 14 d., 2020 m. juridinių asmenų bankrotų sumažėjo daugiau nei perpus – net 51,4 proc., kitaip tariant, buvo iškelta 782 įmonių bankroto bylomis mažiau nei pernai. Restruktūrizavimo procedūrų 2020 m. sumažėjo 25 proc. (8 restruktūrizavimo bylomis mažiau), fizinio asmens bankroto bylų iškelta 21,8 proc. mažiau (62 fizinio asmens bank-

12 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2010-09-09, Nr. 106-5466.

13 Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, „COVID-19 įtakos nemokumo procesams stebėseną“, 2020 m. gruodžio 14 d., <http://www.avnt.lt/assets/Veiklos-sritys/Nemokumas/Nemokumo-duomenys-ir-analize/COVID/COVID.pdf>.

roto bylomis) nei tuo pačiu laikotarpiu 2019 m.¹⁴ Tai suprantama, turint omenyje, kad užklupus sveikatos, kartu su ja ir ekonomikos krizei, šalis nedelsdama ėmėsi ekonomikos gaivinimo planų, pirmiausia suteikdama dideles finansines injekcijas verslui, taip pat įvesdama teisinę apsaugą. Finansinė parama leido nepasiduoti karantino paveiktiems verslams, tačiau drauge atidėjo ir kitų silpnų įmonių, kurios balansavo ties nemokumo riba dar prieš pandemiją, bankrotus.

Aptartomis finansinėmis ir teisinėmis priemonėmis suformuotas veiksmingas nemokumo suspendavimo mechanizmas nemokumo procesus Lietuvoje ne sustabdė, bet, tikėtina, tik atidėjo. Taigi 2021 m. tikėtinas tolygus, natūralus ir visai šalies verslo ekosistemai reikalingas rinkos apsi-valymas nuo negyvybingų juridinių asmenų.

Netolimoje ateityje COVID-19 poveikio JANĮ įstatymas bus, tikėtina, pasitelkiamas bankrutavusių įmonių vadovų teisminės gynybos strategijose, žalos atlyginimo iš vadovų už ne laiku inicijuotą nemokumo procesą bylose, o teismų praktika atitinkamai bus formuojama daugiausia tokio tipo faktinių situacijų pagrindu. Tikėtina, bus pasitelkiama tapačia logika grįsta įstatymo taikymo ribų tikrinimo taisyklė: aiškinamasi, ar konkrečiu atveju verslas susidūrė su nemokumu būtent dėl pandemijos sukeltų padarinių ir Lietuvoje įvesto visuotinio karantino režimo. Siekiant nustatyti, ar vadovas laiku inicijavo nemokumo bylą ir ar jo (ne)veikimu nebuvo padaryta žala bendrovei ir kreditoriams, tikėtina, bus naudojama tikimybės pusiausvyros taisyklė, kai sprendimas priimamas pagal tai, kas, įvertinant visas faktines aplinkybes, yra labiau tikėtina. Svarus tokio tipo bylose turėtų būti atsakovo gebėjimas įrodyti, kad, nepaisant finansinių sunkumų, buvo galima tikėti jų laikinumui ir turėti pagrįstą lūkestį, kad, išsisprendus COVID-19 situacijai, įmonė turės realias galimybes susigrąžinti gyvybingumą ir mokumą. Galima prognozuoti, kad delsimas inicijuoti nemokumo procedūras nemokiai įmonei tokio tipo bylose atsakovų bus siejamas su dideliu COVID-19 nulemtu konteksto neapibrėžtumu. Tačiau teisinių ginčų gali kilti dėl anksčiau aptarto COVID-19 poveikio JANĮ įstatymo nustatytos apsaugos taikymo po 2020 m. rugsėjo 16 d., t. y. kai įmonių vadovai nemokumo bylą teisme neinicijavo manydami, kad šios pareigos suspendavimas vis dar tęsiasi arba vėl atsirado nuo 2020 m. lapkričio 7 d. paskelbus antrąjį karantiną.

Išvados

1. Pagrindiniu tiesioginiu Lietuvos teisinės sistemos atsaku į COVID-19 sukeltą krizę, siekiant išvengti jos sukeltų bankrotų bangos, laikytinas 2020 m. balandžio 25 d. įsigaliojęs nemokumo procesus suspenduojantis teisės aktas – Lietuvos Respublikos naujojo koronaviruso (COVID-19) sukeltų pasekmių poveikio Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo taikymui įstatymas, kuriuo sukurta trijų tipų apsauga: a) vadovo pareigos kreiptis į teismą dėl nemokumo bylos iškėlimo suspendavimas; b) kreditorių teisės kreiptis į teismą dėl nemokumo bylos iškėlimo apribojimas; c) restruktūrizavimo bylos nutraukimo ribojimas.
2. Statistinė nemokumo rinkos analizė 2020 m. pabaigoje leidžia konstatuoti, kad prasidėjus pasaulinei pandemijai mūsų šalyje panaudoti finansiniai, teisiniai įrankiai stabdant gresiančią COVID-19 paveiktų įmonių bankrotų griūtį buvo laiku ir veiksmingi: pandeminės situacijos sąlygotų nemokumo procesų šalyje atvejų didėjimas buvo suvaldytas.
3. Dėl COVID-19 poveikio JANĮ įstatyme nepateiktų tikslų formuluočių dėl šio įstatymo galiojimo laiko atžvilgiu verslo subjektams gali kilti neaiškumų, ar antrojo karantino, paskelbto nuo 2020 m. lapkričio 7 d., metu galima ir toliau remtis šio įstatymo nuostatomis. Tai yra įmonių vadovams gali būti neaišku, ar valstybėje paskelbus antrą karantiną vėl buvo suspenduota jų pareiga nedelsiant inicijuoti nemokumo procesus įmonei tapus nemokiai bei sustabdytas terminų skaičiavimas kreditorių teisei kreiptis į teismą dėl nemokumo bylos iškėlimo, taip pat ir restruktūrizavimo bylą nutraukimui. Kadangi ir teisės aktų registre šis įstatymas rodomas kaip

¹⁴ *Ibid.*

galiojantis ir nėra panaikinimo / nebegaliojimo žymės, o pačiame įstatyme nėra pasakyta, kiek jis galioja, siekiant teisinio tikrumo, būtų tikslinga nedelsiant kuo plačiau nedviprasmiškai aiškinti verslui apie pirmojo karantino metu galiojusios apsaugos veikimo pabaigą ar nustatymą iš naujo, jei tokio būtų siekiama.

Impact of COVID-19 Pandemic on Lithuanian Insolvency Law

Mykolas Romeris University Law School

Institute of Private Law

Prof. dr. Virginijus Bitė

E-mail: virginijus.bite@mruni.eu

Doc. dr. Salvija Mulevičienė

E-mail: salvija@mruni.eu

Vilija Mogenytė

E-mail: vimogenyte@stud.mruni.eu

Summary. *Many European countries, in response to the health crisis caused by COVID-19 pandemic, have imposed severe restrictions or even total forced suspensions on businesses in certain sectors. Moreover, legislators in various states have undertaken urgent action to adapt insolvency law to the changed situation, with the most common option being to suspend the duties of directors and the right of creditors to file for insolvency proceedings. In Lithuania, more than a month after the announcement of the first quarantine regime in the country, a Law on the impact of the consequences of the new coronavirus on the application of the Law on Insolvency of Legal Entities was also adopted on 21 April 2020. The law established three types of protection: suspension of the director's duty to initiate insolvency proceedings; restrictions on creditors filing for insolvency; restrictions on termination of ongoing restructuring proceedings. The ambiguous wording of this law raises questions about the validity (application) of the mentioned protections in the case of the second quarantine which has been introduced since 7 November 2020. This article assesses the impact of this law on Lithuanian insolvency law and issues of its validity in time.*

Keywords: *Insolvency, Insolvency of legal entities procedures, COVID-19 consequences, director's liability.*